

УДК 374(091)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.73.180989>

ВАСИЛЬ ФАЗАН

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

(Полтава)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: fazanvv@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УСТАНОВ ДЛЯ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТА БЕЗДОГЛЯДНИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ (20 – 30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті схарактеризовано види та проаналізовано зміст діяльності соціально-педагогічних установ для безпритульних і бездоглядних дітей в Україні в 20 – 30-ті рр. ХХ століття. З'ясовано, що ще на початку ХУІІІ століття фахівцями було зроблено перші спроби щодо визначення таких понять, як «безпритульність» та «бездомність». До безпритульних належали діти-сироти та діти, що не мали засобів до існування. Під бездомними розумілися діти вулиці. Установлено, що у 20 – 30-ті рр. ХХ століття у вітчизняній педагогіці вже достатньо детально розкривається суть понять – дитяча «бездоглядність», «безпритульність» та «бездомність». Під категорією «бездомних дітей» розумілось дитяче населення, позбавлене житла та притулку. Таких дітей в Україні в окреслений період нараховувалось не так багато.

Як стверджують архівні матеріали, до «бездоглядних» належали діти, які мали батьків, але не отримували необхідного нагляду, допомоги, опіки та притулку з їхнього боку, або з боку тих осіб, які їх замінювали, і знаходилися в умовах, які згубно впливали на їх моральні якості та стан здоров'я. До категорії «безпритульних дітей» належали неповнолітні, які ще не досягли 17-ти років і були залишені батьками або особами, котрі їх замінюють, напризволяще, знаходилися в умовах, які негативно впливали на їх фізичне й психічне здоров'я, не мали постійного місця проживання, займалися жебракуванням. До цієї категорії дітей також належали сироти та напівсироти.

Як свідчать науково-педагогічні джерела, в 20 – 30-ті рр. ХХ століття існувало три категорії безпритульних дітей. Це: діти, що перебували в даному стані недовго і не викликали труднощів для педагогічної роботи; діти, які вже мали асоціальні звички, і професійні правопорушники, котрі вимагали цілеспрямованого педагогічного впливу і спеціальних умов існування. До соціально-педагогічних установ, які вели активну боротьбу з дитячою безпритульністю, бездоглядністю та бездомністю в 20 – 30-ті рр. ХХ століття належали: профілактичні установи (їдальні, дитячі містечка, притулки, ночліжки, гуртожитки тощо); установи для вивчення й надання допомоги неповнолітнім (приймальники-розподільники, колектори, дитячі заклади при фабриках і заводах); стаціонарні установи (дитячі будинки різних типів).

Ключові слова: соціально-педагогічні установи; діти; безпритульні; бездоглядні; бездомні; Україна.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кризові явища, які притаманні сучасному Українському суспільству, призвели до: погіршення умов життя мільйонів людей; масового безробіття в державі; суттєвого збільшення кількості бездоглядних, бездомних, безпритульних неповнолітніх; приниження ролі сім'ї і школи в процесі виховання особистості; посилення влади вулиці над неповнолітніми; збільшення кількості хворих дітей і тих, хто вчинив тяжкий злочин. Одержати відповіді на сучасні соціально-педагогічні проблеми допоможе вивчення та творче використання досвіду діяльності соціально-педагогічних установ для безпритульних та бездоглядних дітей, який було накопичено в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивченню змісту, особливостей, форм та методів діяльності з дітьми та молоддю в різних соціально-педагогічних установах присвячені праці О. Безпалько, О. Вакуленко, В. Виноградової-Бондаренко, З. Зайцевої, І. Зверевої, О. Іванової, І. Іванової, Н. Краснової, Б. Кобзаря, Ю. Кузнєцова, Г. Лактіонової, В. Оржехівської, В. Орлова, Ж. Петровичко, А. Подставкіна, Г. Пономаренко, І. Пінчук, С. Покутнєвої, Є. Постовойтова, Л. Романовської, А. Рижанової, В. Сидорова, С. Толстоухової, І. Трубавіної, Л. Харченко, І. Хохленкова, М. Фіцули, А. Яременка та деяких інших дослідників.

Мета статті – схарактеризувати види та зміст діяльності соціально-педагогічних установ для безпритульних і бездоглядних дітей в Україні в 20 – 30-ті рр. ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення та узагальнення науково-педагогічних матеріалів приводить до висновку, що ще на початку ХУІІІ століття фахівцями було зроблено перші спроби щодо визначення таких понять, як «безпритульність» та «бездомність». До безпритульних належали діти-сироти та діти, що не мали засобів до існування. Під бездомними розумілися діти вулиці.

У 20 – 30-ті рр. ХХ століття у вітчизняній педагогіці вже достатньо детально розкривається суть понять – дитяча «бездоглядність», «безпритульність» та «бездомність».

Як свідчать архівні джерела, під категорією «бездомних дітей» розумілось дитяче населення, позбавлене житла та притулку. Таких дітей в Україні в окреслений період нараховувалось не так багато.

Як стверджують архівні матеріали, до «бездоглядних» належали діти, які мали батьків, але не отримували необхідного нагляду, допомоги, опіки та притулку з їхнього боку, або з боку тих осіб, які їх замінювали, і знаходилися в умовах, які згубно впливали на їх моральні якості та стан здоров'я (*Матеріали про організацію*, арк. 1).

До категорії «безпритульних дітей» належали неповнолітні, які ще не досягли 17-ти років і були залишені батьками або особами, котрі їх замінюють, напризволяще, знаходилися в умовах, які негативно впливали на їх фізичне й психічне здоров'я, не мали постійного місця проживання, займалися жебракуванням. До цієї категорії дітей також належали сироти та напівсироти.

Отже, до категорії «безпритульні діти» попадали як «бездомні», так і «бездоглядні діти».

Як свідчать науково-педагогічні джерела, в 20 – 30-ті рр. ХХ століття існувало три категорії безпритульних дітей. Це: діти, що перебували в даному стані недовго і не викликали труднощів для педагогічної роботи; діти, які вже мали асоціальні звички, і професійні правопорушники, котрі вимагали цілеспрямованого педагогічного впливу і спеціальних умов існування.

Необхідно звернути увагу на те, що такі поняття як «бездоглядність» і «безпритульність» у період, який вивчається, вважались образливими і не використовувались фахівцями соціально-педагогічних установ. Наприклад, «у колонії (імені О. Горького – В. Ф.) ... термін «безпритульний» вважався неввічливим і його не вимовляли ні в якому випадку» (Макаренко, 1985, с. 314).

Варто також підкреслити, що на етапі становлення соціально-педагогічних установ для дітей науковці безпритульність поділяли на зовнішню та внутрішню. До першої більш чисельної категорії належали неповнолітні, «викинуті на вулицю». До внутрішньої безпритульності відносили ту категорію дітей, котрим батьки приділяли недостатньо уваги (бездоглядні діти).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел приводить до висновку, що в 20 – 30-ті рр. ХХ століття існувало два напрями боротьби з дитячою безпритульністю: адміністративне втручання, котре проявлялось у захопленні дітей «вулиці» і примусовому поміщенні їх до соціально-педагогічної установи; «організація вулиці» для залучення безпритульних неповнолітніх до трудових комун, клубів, майстерень та ін.

Зміст соціально-педагогічної діяльності з зазначеною категорією дитячого населення повністю залежав від висунутої мети. Мета дитячих соціально-педагогічних установ полягала у: адаптації дитини до умов суспільства (Е. Дюркгейм); вихованні в неї соціальних якостей, розвитку соціальної активності та «смаку» до соціальної діяльності (А. Макаренко, В. Зеньковський).

Взагалі, у більш загальному вигляді мету соціально-педагогічної роботи з бездоглядними та безпритульними неповнолітніми можна визначити, як: виховання дітей даної держави, сприяння їх всебічному розвитку, охороні прав, здоров'я та інтересів.

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє стверджувати, що в період, який вивчається, вже чітко були окреслені і завдання соціально-педагогічної діяльності з безпритульними та бездоглядними дітьми. До таких завдань належали: попередження названих явищ та залучення за-

значеної категорії дітей до трудової діяльності; організація захисту дитячого населення; забезпечення безпритульних та бездоглядних дітей лікарсько-педагогічною та психіатричною допомогою; організація закладів для даної категорії дітей; захист дітей від життя на вулиці; вивчення їх психічного та фізичного стану та деякі інші.

До провідних напрямів боротьби з дитячою бездоглядністю та безпритульністю в 20 – 30-ті рр. XX століття можна віднести: профілактичний, охоронно-захисний, допоміжний. До профілактичних засобів попередження дитячої бездоглядності та безпритульності належали: проведення реєстрації дитячого населення; контроль за правильною організацією трудового виховання дітей; покарання батьків, які не виконують своїх батьківських обов'язків; контроль за організацією опіки над сиротами; збільшення кількості дитячих закладів та літніх майданчиків; організація клубів для неповнолітніх; поміщення бездоглядних і безпритульних дітей в установи охорони дитинства, лікарські або медико-педагогічні заклади, у родину; оздоровлення вулиці; організація масової освітньої та консультаційної роботи з питань педагогічної допомоги родині; організація дитячого побуту, трудового життя населення, зміцнення СПОНу (соціально-правової охорони неповнолітніх); залучення до профілактичної діяльності громадськості (жінвідділів, представників комісій допомоги дітям тощо); влаштування бездоглядних та безпритульних дітей серед населення; організація дитячих соціальних інспекцій з метою вивченням родини, життя дітей поза школою тощо; створення кодексу дитячого права; забезпечення всіх прав дитини; встановлення раціонального режиму дня неповнолітніх; організація лекцій для батьків та опікунів, за такими темами: «Види безпритульності і шляхи боротьби з нею», «Охорона прав і свобод дитини» та інші.

«Але, – записано в архівних матеріалах, – цими заходами ... не вичерпуються всі можливості... До них також можна додати: відрахування коштів зі заробітної платні, спеціальні видатки на користь бездоглядних дітей; додаткові години праці на виробництві та інші заходи» (*Циркуляри и переписка, 1922, арк. 4*).

До соціально-педагогічних установ, які проводили профілактичну роботу з безпритульними і бездоглядними дітьми в Україні в 20 – 30-рр. XX століття, можна віднести: колектори, дитячі містечка, заклади інтернатного типу, ночліжки, гуртожитки, притулки, вечірні осередки та деякі інші.

З метою надання різноманітної соціально-педагогічної допомоги безпритульним та бездоглядним дітям в період, який вивчається, в Україні було створено спеціальні осередки «Друзів дітей», які об'єднали існуючі на той час організації допомоги дітям – осередки охорони дитинства, товариство «Сприяння», Червоний Хрест та інші (*Отчёты о деятельности, 1924, арк. 4, 9*).

Мета організації подібних осередків полягала в залученні громадськості до справи допомоги дітям, відкритті дитячих закладів, наданні індивідуальної допомоги дітям тощо (*Доклады о деятельности, 1924, арк. 45, 56*).

Як свідчать науково-педагогічні джерела, питання захисту та охорони прав безпритульних та бездоглядних дітей у 20 – 30-ті рр. XX століття були юридично закріплені в таких основних документах – «Декларація Народного Комісаріату освіти УРСР про соціальне виховання дітей» (1920 р.) й «Декларація про право дитини» (1922 р.) (Фоменко, 1988, с. 307).

У окреслений період (20 – 30-ті рр. XX століття), як свідчить аналіз науково-педагогічних матеріалів, в Україні було прийнято спеціальний закон про створення фондів допомоги дітям, мета яких полягала в наданні допомоги неповнолітнім взуттям, одягом, сніданками, навчальним приладдям, грошима тощо та наданні порад.

Але, як свідчать архівні дані, не всі представники, фонди, установи соціально-педагогічної допомоги дітям працювали сумлінно. «Не дивлячись на те, – записано в архівних матеріалах, – що це питання (питання допомоги дітям – В. Ф.) надзвичайно важливе, що недбале ставлення до нього може завдати в майбутньому велику шкоду державі й суспільству..., спостерігаються випадки ... відмови дітям, які зверталися ... за допомогою» (*Протоколы Всеукраинского совещания, 1925, арк. 18*).

З метою надання соціально-педагогічної допомоги безпритульним та бездоглядним неповнолітнім в Україні проводилися і тижні допомоги школі та голодним дітям, Всеукраїнські місячники допомоги неповнолітнім.

Вивчення та узагальнення архівних джерел приводить до висновку, що найбільш змістовною була програма місячників допомоги безпритульним та бездоглядним дітям, яка передбачала: ор-

ганізацію вистав, вечорів, лекцій, концертів та інших масових заходів для даної категорії дітей; проведення різноманітних зборів на користь бездоглядних та безпритульних дітей; розміщення їх серед населення; підготовку інспекторів соціального виховання; здійснення контролю над патронуваними дітьми; пропагування серед населення ідей соціально-правової охорони дитинства.

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності у 20 – 30-ті рр. ХХ століття була пов'язана зі складним економічним і політичним становищем в Україні, що сприяло появі масового сирітства та бездомності серед дітей. Про що говорять такі жакливі цифри: «У 1924 році безпритульних дітей в Україні зареєстровано близько 15000, у Харкові – понад 500» (*Переписка с республіканськими*, 1924, арк. 120). Зазначена армія дітей вимагала соціально-педагогічного захисту та допомоги. До закладів, які займалися цими питаннями в період, що вивчається, належали пильнувально-розподільчі пункти, які захищали права кожної дитини, надавали невідкладну допомогу бездоглядним та безпритульним дітям, розшукували батьків, всебічно вивчали індивідуальні особливості дітей та ін. До подібних закладів, як свідчать архівні джерела, неповнолітні зверталися як добровільно, так і за допомогою приватних осіб.

«Двері пунктів, – записано в архівних даних, – були відчинені вдень і вночі для всякого, який мав у них потребу» (*Положення про відділи*, арк. 99).

У зазначених пунктах, як свідчать архівні джерела, неповнолітній знаходився стільки, скільки необхідно було лікарю та педагогу для вивчення його індивідуальних рис характеру, визначення найбільш ефективних заходів медико-педагогічного впливу на дитину (але не менше двох тижнів). Вивчення неповнолітнього проводилось шляхом застосування методів психологічного, педагогічного та соціологічного дослідження особистості з обов'язковим заповненням щоденника спостережень.

Необхідно наголосити і на тому, що в 20 – 30-ті рр. ХХ століття для бездоглядних, бездомних та безпритульних дітей були створені й спеціальні заклади з охорони дитинства – денні дитячі будинки, шкільні та дитячі клуби, колонії і комуни, сирітські притулки, колиски та ін. Діти в цих закладах отримували їжу, брали участь в іграх та екскурсіях.

До провідних соціально-педагогічних закладів, які займалися дітьми-сиротами та бездомними дітьми, в 20 – 30-ті рр. ХХ століття належали дитячі будинки, в яких знаходилось «близько 75% – сиріт, 24% – напівсиріт і менше 1% – мали батьків» (*Ежемесячные отчёты Губсоцвоса*, 1921-1922, арк. 2).

Зупинимось окремо на вивченні змісту соціально-педагогічної діяльності в дитячих будинках, оскільки цей заклад успішно функціонує і сьогодні. Організація прийому дітей до дитячих будинків у досліджуваній період була такою: кожна дитина потрапляла спочатку в особливий будинок-колектор де знаходилася під наглядом педагогів, психологів та лікарів, які вивчали її індивідуальні й фізичні особливості. Після проведення обстеження її направляли до відповідного типу дитячого будинку – для нормальних, дефективних, хворих дітей та ін. (*Положення про відділи*, арк. 97).

Узагальнення науково-педагогічних та архівних джерел приводить до висновку, що в 20 – 30-ті рр. ХХ століття в Україні вже була чітко визначена мережа соціально-педагогічних установ для безпритульних та бездоглядних дітей. До неї належали: дитячі будинки нормального типу; дитячі будинки для дітей, що потребували тривалого лікування; дитячі будинки для дітей-інвалідів; ізолятори, трудові колонії та приймачі-розподільники для неповнолітніх правопорушників.

Вивчення та узагальнення архівних джерел дозволяє стверджувати, що у визначений період соціально-педагогічна діяльність у окремих типах дитячих закладів майже не проводилася або проводилася достатньо обмежено.

Підтвердження цьому знаходимо в архівних документах, де записано: «Коли буде ліквідовано розруху... тоді можна буде проводити чисто педагогічну роботу» (*Протоколи засідань Соцвоса*, 1921, арк. 38).

Доцільно наголосити на тому, що у 20 – 30-ті рр. ХХ століття було створено не тільки постійно діючі соціально-педагогічні заклади (дитячі будинки різних типів), але й тимчасово існуючі установи – дитячі їдальні та інші харчові пункти. При цих установах соціально-педагогічна робота здійснювалася педагогом відповідно до вікових особливостей дітей, з урахуванням їх інтересів та запитів шляхом проведення цікавих занять.

Проте, як свідчать архівні матеріали, коштів для проведення подібної роботи з великою кількістю безпритульних та бездоглядних дітей в Україні не вистачало. «Недостатність державних коштів, з одного боку, – записано в архівних джерелах, – і необхідність прийти на допомогу більшій частині дітей, ... з іншого, ставить у першу чергу питання про пошук нових джерел для забезпечення сиріт й бездоглядних дітей» (*Отчёты о деятельности Всеукраинской*, 1924, арк. 7).

Варто звернути увагу і на те, що для бездоглядних, бездомних та безпритульних дітей на всій території України були утворені напівінтернати (діти в цих закладах проводили цілий день), нічні будинки, дитячі будинки з нічліжками, майдани-клуби, трудові дитячі колонії закритого типу, тимчасові притулки для дітей, що опинились на вулиці, та дитячі будинки «відкритого» типу для тих дітей, які мали батьків, що працювали на виробництві (*Протоколы конференции*, 1921, арк. 31). Усі ці заклади проіснували до середини 30-х років ХХ століття.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, до соціально-педагогічних установ, які вели активну боротьбу з дитячою безпритульністю, бездоглядністю та бездомністю в 20–30-ті рр. ХХ століття належали: профілактичні установи (їдальні, дитячі містечка, притулки, ночліжки, гуртожитки тощо); установи для вивчення й надання допомоги неповнолітнім (приймальники-розподільники, колектори, дитячі заклади при фабриках і заводах); стаціонарні установи (дитячі будинки різних типів).

До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести питання порівняльного аналізу діяльності соціально-педагогічних установ для безпритульних і бездоглядних дітей на різних етапах розвитку Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Антология педагогической мысли Украинской ССР / ред. М. В. Фоменко. Москва : Педагогика, 1988. 640 с.
Доклады о деятельности губернской комиссии помощи детям. 1924 г. ДАХО. Ф. 203. Оп. 1. Спр. 1778. 68 арк.
Ежемесячные отчёты Губсоцвоса. 1921-1922 гг. ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 255. 21 арк.
Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8-ми т. Москва : Педагогика, 1985. Т. 5. 336 с.
Матеріали про організацію та становлення соціально-виховної роботи на Україні. ЦДАВОВ. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 538. 160 арк.
Отчёты о деятельности Всеукраинской Центральной и Харьковской губернских комиссий помощи детям. 1924 г. ДАХО. Ф. 203. Оп. 1. Спр. 1696. 30 арк.
Переписка с республиканскими и местными учреждениями и организациями по вопросам социального воспитания. 1924 г. ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 874. 852 арк.
Положення про відділи народної освіти і соціального виховання. ЦДАВОВ. Ф. 166. Оп. 1. Спр. 162. 125 арк.
Протоколы Всеукраинского совещания губернских комиссий помощи детям и комитетов «Друзья детей». 1925 г. ДАХО. Ф. 845. Оп. 2. Спр. 340. 109 арк. .
Протоколы заседаний Соцвоса. 1921 г. ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 159. 138 арк. .
Протоколы конференции по вопросам социального воспитания детей и сведения о курсах социального воспитания. 1921 г. ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 164. 58 арк.
Циркуляры и переписка подотдела Соцвоса. 1922 г. ДАХО. Ф. 820. Оп. 1. Спр. 358. 118 арк.

REFERENCES

- Doklady o deyatel'nosti gubernskoi komissii pomoshchi detyam [Reports on the activities of the provincial commission for assistance to children].* (1924). DAKhO. F. 203. Op.1. Spr. 1778 [in Russian].
- Ezhemesyachnye otchety Gubsotsvosa [Monthly reports of Gubsotsvozh].* (1921-1922). DAKhO. F. 820. Op.1. Spr. 255 [in Russian].
- Fomenko, M. V. (1988). (Ed.). *Antologiya pedagogicheskoi mysli Ukrainskoi SSR [Anthology of the pedagogical thought of the Ukrainian SSR]*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Makarenko, A. S. (1985). *Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical writings](Vol 5)*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Materialy pro orhanizatsiiu ta stanovlennia sotsialno-vykhovnoi roboty na Ukraini [Materials on the organization and formation of social and educational work in Ukraine]*. TsDAVOV. F. 166. Op. 2. Spr. 538 [in Ukrainian].
- Otchety o deyatel'nosti Vseukrainskoi Tsentral'noi i Khar'kovskoi gubernskikh komissii pomoshchi detyam [Reports on the activities of the All-Ukrainian Central and Kharkiv Provincial Commissions for the Help of Children]*. (1924). DAKhO. F. 203. Op. 1. Spr. 1696 [in Russian].
- Perepiska s respublikanskimi i mestnymi uchrezhdeniyami i organizatsiyami po voprosam sotsial'nogo vospitaniya [Correspondence with republican and local institutions and organizations on social upbringing issues]*. (1924). DAKhO. F. 820. Op. 1. Spr. 874 [in Russian].

Polozhennia pro viddily narodnoi osvity i sotsialnoho vykhovannia [Regulations on departments of public education and social education]. TsDAVOV. F. 166. Op. 1. Spr. 162 [in Ukrainian].

Protokoly konferentsii po voprosam sotsial'nogo vospitaniya detei i svedeniya o kursakh sotsial'nogo vospitaniya [Protocols of the conference on issues of social upbringing of children and information about courses of social education]. (1921). DAKhO. F. 820. Op. 1. Spr. 164 [in Russian].

Protokoly Vseukrainskogo soveshchaniya gubernskikh komissii pomoshchi detyam i komitetov «Druz'ya detei» [Protocols of the All-Ukrainian Meeting of the Provincial Commissions for the Help of Children and Committees "Friends of Children"]. (1925). DAKhO. F. 845. Op. 2. Spr. 340 [in Russian].

Protokoly zasedanii Sotsvosa [Protocols of Sotsvos's meetings]. (1921). DAKhO. F. 820. Op. 1. Spr. 159 [in Russian].

Tsirkulyary i perepiska podotdela Sotsvosa [The circulars and correspondence were subordinate to Sotsvos]. (1922). DAKhO. F. 820. Op. 1. Spr. 358 [in Russian].

VASYL FAZAN

THE FORMATION OF THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL INSTITUTIONS FOR HOMELESS AND UNATTENDED CHILDREN IN UKRAINE (FROM THE 20S TO THE 30S YEARS OF THE 20TH CENTURY)

The article analyzes the types and the contents of the social and pedagogical institutions activities for homeless and unattended children in Ukraine from the 20s to the 30s years of the 20th century. It was found out that at the beginning of the 18th century the researchers made the initial attempts to identify such concepts as "shelterlessness" and "homelessness". The shelterless children were orphans and children who could not earn for their living. The homeless children were the children who lived in the streets. The analyzed results demonstrated that in the national pedagogy there were researched the concepts of the "unattended children", "children's shelterlessness" and "children's homelessness" in the 20s and 30s years of the 20th century. The category of "homeless children" includes the children who are deprived of housing and sheltering. The number of those children was not numerous in Ukraine in the period under study.

According to the archival materials the unattended children included the children who had parents but did not receive their necessary supervision, assistance, guidance and sheltering. Besides, the persons who were instead of parents had a detrimental effect on the children's moral and health. The shelterless children included the under-17-years-old teenagers who were left by their parents or the persons who were instead of them. Being left by their parents or the persons who were instead of them the shelterless children were under the conditions affecting their physical and mental health adversely. Having no permanent place for living these children were begging. Orphans and half-orphans also belonged to this category of children.

According to the scientific and pedagogical sources there were three categories of homeless children in the 20s and 30s years of the 20th century. They were the children who were in this state for a short period of time and did not cause difficulties for pedagogical work. They were also the children who had already had the antisocial habits and professional offenders. They needed the purposeful pedagogical influence and special conditions for living. The social and pedagogical institutions that were active in combating children's homelessness, children's shelterlessness and with unattended children included preventative institutions (canteens, children's towns, shelters, dormitories etc.) as well as institutions for the teenagers' studying and assisting. They were distribution receivers, collectors, children's institutions at the factories and plants and stationary institutions such as different types of orphanages.

Key words: *social and pedagogical institutions, children, shelterless children, unattended children, homeless children, Ukraine.*

Одержано 07.02.2019р.